

kan het Gode welgevallig zijn en voorwerp van Zijn soevereine gunst. Slechts van uit dien eeuwig raad der verkiezing kan Gods genade in Christus tot hem uitgaan. En zoo is het dan ook metterdaad. Er gaat van uit het eeuwig welbehagen Gods in Christus eene genadewerking uit op den verkoren kern van ons geslacht in verband met het organisch geheel der schepselen. En door dat wonder der genade wordt die verkoren kern in Christus, altijd in verband met het geheel der dingen, uit duisternis en schuld en zonde en dood en vloek en ijdelheid, gered, verlost, bevrijd, verheerlijkt, opgeheven tot in den staat der hemelsche heerlijkheid van Gods Verbond der vriendschap. Maar evenzeer blijft de toorn Gods op den verworpen bolster buiten Christus, en gaat er eene werking uit van Gods afkeer en toorn, verolgenheid en verstooting en verharding, waardoor deze verworpen bolster rijp wordt voor het verderf. In dit alles gaat God recht op Zijn doel af. Hij neemt nooit een omweg. Hij keert nimmer op Zijne schreden door de historie terug. Zijn werk wordt nimmer gefnuikt. Zijn doel wordt op geen enkel moment der historie verijdeld. Deze ontwikkeling en werking van Gods genade en afkeer, aantrekking en wegstooting, zegen en vloek, verteederling en verharding, gaat gestadig door, naar Zijn eeuwig welbehagen en in verband met de werking Zijner voorzienigheid en de organische ontwikkeling van ons geslacht. Men kan dan ook in eigenlijken zin van geen stuiting van dit proces spreken. Weliswaar komt het einde niet aanstonds bij het begin. De ontwikkeling of wilt ge het proces van genade en zonde is naar Gods welbehagen en door Zijn voorzienig bestel gebonden aan de organische ontwikkeling van ons geslacht in verband met het organisch bestand van alle dingen. Maar dat proces wordt niet gestuit. Het gaat zoo snel als het maar kan. Want Christus komt haastelijk en Zijn loon is met Hem, om een legelijk te vergelden naardat zijn werk zijn zal.

H. HOEKSEMA.

Een eerste vrucht. En een vraag zonder antwoord.

Prof. dr V. Hepp schrijft in „Credo” een enkel woord over een uittaling van prof. dr J. Waterink, betreffende „de ziel in den zin, waarover de Confessie er over spreekt”. Prof. Waterink zegt, ik leid tenminste uit „Credo” af, dat hij zelf de schrijver is, dat de ziel in den zin, waarin de Confessie er over spreekt, een geschapen substantie en onsterfelijk is. Daarna geeft hij van zulk een geschapen substantie een aanduiding („geschapen zelfstandigheid met eigen wezen en bestaanswijze, formeel bepaald door eigen levenswetten en levensverband”, en dan „natuurlijk van den Schepper afhankelijk”). Begrijp ik prof. Waterink goed, dan meent hij, dat de Confessie, door „in dezen zin” te spreken over de ziel, daarmee ons onthaalt op de omschrijving van een „beginsel”. Het zal dus wel een gereformeerd beginsel zijn, althans volgens prof. W.

Volgens „Credo” kan men deze uitspraak van prof. Waterink vinden in „Paedagogisch Tijdschrift”, April 1939, en komt ze voor in een „cursus voor de praktijk”.

Den opmerkzamen lezer ontgaat het niet, dat hier in het midden gelaten wordt, of de Confessie zelf een wetenschappelijke, of althans op wetenschappelijke overwegingen rustende definitie van „geschapen substantie” uitgesproken of ondersteld heeft, dan wel, of de termen in haar zin slechts dienen „voor de praktijk”. We vermoeden het laatste, aangezien de schrijver opmerkt, dat „deze (zijn eigene) omschrijving niet bepaald is als een wijsgeerig volledige omschrijving, maar als een omschrijving, waarvan de cursisten het gemakkelijkst gebruik kunnen maken en die ongeveer benadert, wat de bedoeling is van het wijsgeerig begrip”. Dit laatste zal dan wel weer bedoeld zijn als het met het gereformeerde denken alsnog te verbinden, doch dan toch nog weer anders te formuleeren wijsgeerig begrip.

Dezen opmerkzamen lezer zal het evenmin ontgaan zijn, dat prof. Waterink hier dus nog geen wijsgeerige definitie geeft. Slechts is de bedoeling van een wijsgeerig begrip ongeveer benaderd. M.a.w. een omschrijving hebben we nog niet. Hetgeen we ook heelemaal niet betreuren. Want we zouden over elk woord toch weer verder moeten praten. Dat geldt zelfs van de woorden, die we thans lezen in dit gemakkelijke gebruiksvoorwerp der cursisten. Worden als: „eigen”, „wezen”, „formeel bepaald”, „levenswetten”, „levensverband”. O ja, en dan is daar nog die „onsterfelijkheid”, die nog niet omschreven is, noch voor cursisten, noch voor wijsgeerig-begrip-zoekenden. Alsnog de... „zelfstandigheid” zelve.

Vragen dus nog te over.

Geluklijk.

Het blijve zoo, opdat we ons niet blameeren door een kerkelijke definitie.

Iets anders nog.

Prof. Hepp schrijft, dat z.i. deze uittaling van prof. Waterink „een nadere verklaring” lijkt. Wel wordt ze niet als zodanig door den schrijver aangekondigd. Of deze dus nog steeds zijn voorgaande boeken wil erkend en verbreed zien, ten nutte b.v. van cursisten, als gemakkelijk gebruiksmiddel in de toelichting op de cursus-stof, blijft onbesproken. We nemen aan, dat die boeken — en dan met instemming van den auteur — evenzeer verspreid mogen worden als de geschriften uit den kring der calvinistische wijsbegeerte het willen. We zien dus prof. Hepp optreden als hulpverleener bij het goed lezen van prof. Waterink's bestaande geschriften. Als nu na dezen prof. Hepp ook met andere broeders en zusters uit de Gereformeerde Kerken eens zoo ging doen, speciaal met diegenen, van wier geschriften hij de lezing door niet herstelde fouten zwaar bemoeilijkt heeft, en die dus meer haast hebben dan prof.

Waterink, en, in onderscheiding van dezen, voorzeker recht, en als prof. Hepp nu óók van hen eens ergens uitspraken vandaan haalde, waarmee men rekenen moet om de ware opinie des mans te kennen, wel, wel, welk een mutatie zouden de slagorden ondergaan!

Hier houden we dan ook even halt. Waarom wordt prof. Waterink, en juist hij alleen, zoo beschermd tegen eventuele misverstanden?

Prof. Hepp antwoordt: „om het gewicht der zaak”. Best. Maar er zijn meer zaken van gewicht. Er moet dus een nog bij-komende (niet bij-komstige) kwestie in het spel zijn. Prof. Hepp geeft ze aldus aan: „m.i. blijkt hieruit, dat het inzicht van prof. Waterink zich heeft gewijzigd”. En deze wijziging vindt prof. Hepp dan weer zóó gewichtig, dat hij, naar eigen getuigenis op een in het oog vallende plaats, met uitroepingen er bij, een legelijk wien zulks aangaat, uitnodigt, er mee te rekenen. Op 't oogenblik zal prof. Hepp deze gewichtige aanlegenschap niet verder bespreken. Later allicht wel.

Ik moet me wel heel zwaar vergissen, indien deze publicatie niet alvast een eerste vrucht is van het feit, dat in de zaak der bekende commissie gelukkig aangedrongen wordt op klaarheid. Daaraan zal wel gedacht zijn bij de publieke vermaning, om prof. W.'s jongste inzichten niet te brengen onder de van „gangbare meeningen” afwijkende gevoelens. Aan den loop der dingen danken we dan dit brokje opheldering. Wie zou zich niet verblijden over een zegenrijke werking in het klaarheid scheppen? Er zullen nog meer goede vruchten te wachten zijn.

Maar ik heb nog enkele vragen, die ik bij voorbaat tot de onbeantwoord blijvende reken, maar die ik toch nuttig acht voor ons volk. De weg van den meesten weerstand is voor de kerk soms zeer nuttig, al is hij voor wie hem betreden, een korten tijd moeilijk.

Prof. Hepp vindt het citaat van April 1939 dus gewichtig. Het is immers bewijs van gewijzigd inzicht. Die wijziging was dus blijkaar noodig, want het raakt één der punten der bekende commissie der synode.

Prof. W., hoewel hij vroeger tegen prof. Vollenhoven, ook over het substantiebeprijp, nog al heftig polemiseerde, is na dien tijd tot twee maal toe met een nadere verklaring voor den dag gekomen. De eerste maal enkele maanden vóór de generale synode van 1936 (Amsterdam). De tweede maal enkele maanden vóór de generale synode van 1939 (Sneek). De eerste maal, in gezelschap der hoogleraren Grosheide en Hepp. De tweede maal, op eigen terrein, voor zijn cursisten, maar toch wederom voorgesteld als man van gewijzigd gevoelen door prof. Hepp.

Welnu, indien deze tweede vlak voor een synode gepubliceerde wijziging van inzicht bewijs is, dat de zaak-prof. Waterink nu in orde is, dan was ze toch zeker niet in orde, toen prof. Hepp's bekende brochure kwam over „de ziel” en haar substantialiteit, o.m.? We zaten reeds met het probleem waarom bedoelde brochure wél prof. Vollenhoven, en wél diens medestander, den heer Janse, becritiseerde, doch prof. Waterink buiten schot liet. We vonden dat vreemd. Vooral op prof. Hepp's eigen standpunt. Want hij gaf den indruk, alsof hij waande, dat als maar de namen der door hem aangevallenen verzwegen werden, niemand den vrede zou verstoord achten. Waarom heeft prof. Hepp dan prof. W. niet geciteerd? Als 't toen nog niet in orde was? Krijgen geen gelijk, achteraf, wie dat onrechtvaardig vonden?

Nog iets. Ds J. M. Spier heeft in ons blad aangetoond, sprekende waar prof. Hepp gezweven had, dat, wie goed las, prof. Waterink's uittalingen slechts aldus combineeren kon, dat ook prof. W. de substantialiteit der „ziel” ontkende. Stilzwijgen volgde. Maar krijgt achteraf ds Spier geen gelijk?

Wederom iets. De synode van 1936 benoemde een commissie ter onderzoek van meeningen, die afwaken van de gangbare. Nu is September 1936 geen April 1939. Waar in September 1936 van prof. W. het inzicht nog niet gewijzigd was, en de wijziging toch in rekening komen moet, en dus het niet-gewijzigd zijn (tot eind Maart 1939) óók, waarom hebben wij dan nooit van prof. Hepp kunnen merken, dat hij ook prof. W.'s opinie in discussie bracht? Volgens zijn „in het oog vallende” mededeeling van thans wijkt de meening-Waterink tot eind Maart 1939 af van de gangbare; anders kon „Credo” niet met zooveel woorden een legelijk vermanen, de opinie-Waterink van April 1939 toch vooral in rekening te brengen. Maar waarom dan toch altijd den één bestreden, den ander ongemoeid gelaten? Krijgen de klagers daarover achteraf geen gelijk?

Twee verklaringen alzoo: Mei 1939, vóór Sneek. Mei 1936, vóór Amsterdam. Goed. Wij bekijken op herhaald verzoek, de papieren, en staan verwonderd. In Mei 1936 (vlak vóór Amsterdam) spreken de professoren Grosheide en Hepp uit van oordeel te zijn, dat na de destijds door prof. W. afgelegde verklaring „zelfs de geringste schijn van een confessioneel geschil is weggenomen”. Duidelijker kan het niet. Maar niettemin moet in Mei 1939 met de wijziging van prof. Waterink's inzichten zeer ter dege gerekend worden! Hoe zit het nu? Was er dan tóch nog vóór April 1939 een schijn van confessioneel geschil? Maar waarom dan spreken tegen den éénen collega, en zwijgen over den anderen? Wordt alles billijk aangelegd? En hoe moeten we nu de verklaring van Mei '36 behandelen? De verklaring van de professoren Grosheide en Hepp? Wat beteekent bij dezen laatste „confessioneel geschil”? Hij ontkent de aan-

wezigheid daarvan in '36, waar het een opinie betreft, die in '39 wijziging blijkt te behoeven. Waarom wordt tegenover anderen de term „confessioneel geschil” gebruikt?

In verband daarmee nog iets. Over mijn overzicht van het kerkelijk leven in het Jaarboek 1937 en '38 heeft prof. Hepp, bijgevallen door anderen, die ik evenmin versta, al eenige critische noten ten beste gegeven. Men moest het volgens hem zelfs maar eens met een ander probeeren; een advies, dat ik gaarne tot de „broederlijke” reken, — als het tenminste op goede gronden rust. Welnu, in het jaaroverzicht over 1936 heb ik de aandacht van ons volk er op gevestigd, dat het toch wel wat vreemd toegegaan was. Op de tafel van één kerk (Amsterdam) lag enkele maanden vóór de synode van '36 een aanklacht tegen prof. W. Die werd, in die enkele maanden vóór de synode, van die tafel weggenomen. Allo, we hadden er vrede mee; wij vonden, dat het wel in orde komen zou en hebben prof. W. nooit achtervolgd. Maar toen kwam het vreemde: op aandrang speciaal der professoren Kuyper en Hepp, werd ineens tegen menschen, tegen wie geen enkele klacht bij één der kerken ingekomen was, een offensief geopend. Een offensief, dat in zijn verdere ontwikkeling de nog niet ten-goede-gewijzigde meening-Waterink buiten haar gezichtsveld liet. En tegen dit meten mei twee maten, o prof. Hepp, zeiden en zeggen we niet: allo, 't komt wel in orde! We hebben daartegen gestreden, en zullen 't blijven doen.

Men ziet: de publicatie Mei 1939 hebben we niet ongemerkt gelaten. Die van Mei 1936 evenmin. We hebben ze alleen maar allebei zeer duidelijk van een datum voorzien. En als ik over de zaken goed nadenk, dan geloof ik, dat prof. Hepp's vriendelijke adviezen, inzake het Jaarboek der Geref. Kerken samenhangen niet met het geven van een vals beeld van het kerkelijk leven door ondergeteekende, doch met het feit, dat hij de waarheid zeide, maar die prof. Hepp liever niet wilde lezen. Edoch — amicus Hepp — sed magis amica veritas et ecclesia.

K. S.

Den goeden kant uit.

De conscientie gaat spreken. Van meer dan één kant wordt, en we zijn er dankbaar voor, erop aangedrongen, dat de zaak van de z.g. meeninggeschillen niet in den doofpot komen zal.

Wij hebben, men weet het, evenals prof. Greijdanus, van meetaf bezwaar gehad tegen heel den gang van zaken in dezen op de synode van 1936. Bezwaar tegen den praeses, die op een moment, toen er „genoegzame eenparigheid” was voor een beslissing, die niemand zou gewond hebben, maar die prof. Hepp zou verhinderd hebben een paar keer het te hebben over „mensen, wier opinies naar de meening eener synode nader onderzoek behoeft”, die beslissing niet liet nemen. Bezwaar tegen hen, die na een week van pauze zich hadden laten ompraten.

Maar, toen het eenmaal zoo geloopt was, hebben we ook steeds gezegd: nu elkaar houden aan het zware woord. Nu ook de consequentie getrokken uit het feit, dat één commissielid andere beschuldigt. Nu ook niet wijken voor intimidatie, of voor suggesties-van-vrede, die geen basis hebben in de feiten. Nu ook open en bloot leggen, en dan naar alle kanten. De kerken hebben daar recht op. Alle van de V.U. komende dominees passeeren prof. Vollenhoven. En alle van Kampen komende mij. Wij doen dus niet „eigen” zaken af. Welneen: de zaak der kerken. Ook ondergeteekende weigert de kerken te dienen als haar hoogleraar, als hij niet door diezelfde kerken wordt beschermd tegen het doen van niet-kerkelijke hoogleraren, die „dwaling” en „confessionele geschillen” constateeren, maar een nader gesprek daarover vermijden. De kerken moeten weten, wien zij haar onderwijs vertrouwen. En daarom zijn wij dankbaar voor iedere poging om te verhinderen, dat men deze publieke zaak in geheime vergaderingen of in al te korten tijd „afhandelt”.

K. S.

Dr F. L. Rutgers en Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman over het oude, Gereformeerde, kerkrecht. (I)

In 1886 en volgende jaren betwistten velen aan de leiders der Doleantie het recht om op kerkelijk gebied te handelen en aan te raden, zooals zij deden. Men kwam met allerlei argumenten aan: historische, staatkundige, kerkrechtelijke e.a. Toen hebben Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman en Dr F. L. Rutgers het goed recht der Doleantie tegen dergelijke bezwaren verdedigd in een geschrift: De rechtsbevoegdheid onzer plaatselijke kerken. In eene tweede, veel vermeerderde, uitgaaf hebben zij ook uitvoerig op de bestrijding van hun geschrift door Ds E. César Segers, Dr H. G. Kleyn, Prof. M. A. Goossen e.a. geantwoord. Uit dit geschrift kunnen wij duidelijk zien, evenals uit „Heraut”-artikelen in die jaren van Dr A. Kuyper, welke de beschouwingen waren van de Doleantie-leiders over de rechtsverhouding der plaatselijke kerken tot wat wij noemen de meerdere kerkelijke vergaderingen; welke de beginselen volgens hen waren van de samenleving der Gereformeerde Kerken hier te lande sedert de Reformatie, en welke dus de kerkrechtelijke beginselen zijn van de Doleantie. Het zal bij het nagaan van dit geschrift wel spoedig duidelijk kunnen worden, hoe het nieuwe kerkrecht zich in kerkrechtelijk opzicht feitelijk stelt aan den kant van de bestrijders der Doleantie, wat n.l. betreft de verhouding van plaatselijke kerken en meerdere kerkelijke vergaderingen, en tegen de opvattingen desbetreffend van de groote leiders der Doleantie, Dr F. L. Rutgers, Dr A. Kuyper e.a.

In dit g eerste § der Hervorming vorming, de vervolgens vijfde § h kerkelijk v resumptie en eerst algem quaestie.

Zij stellen gebied bij („is er één waar verdel zelfbestuur hare deeler derhalve de tot genoemd dan wel, wel is wat meenschap slechts de heel gevorr bepaalde pl M.a.w.: is heele land bestaat; of , waarin dez waaraan, w zich ten all

Wij zien verhouding gaderingen, kerken, dat grooter gel ijke, kerk, afdeelingen hoogere bes en generale metterdaad door vrijwi eeniging v ook, van r onttrekken' hoogere ve kerken, wi maar die e haar gelate die meerde goevinden

Welk is r ings, en kerkverban Is dit laa archie? Zijn die gen, oppert kerken str samenkom meel, d.l. a riel in ove zooveel ge bij hare ce de door haas ordening?

Dat was de Savornin En dat w het bijkom

Zooals w in hun ges meerde kee geweest, d van zelfsta vergaderin, samenkom vaardigden samenkom gezag mee afdeelingen eenheden, kerk. Het licht te st kerken de

Dat was de Savornin

En dat w het bijkom

Zooals w in hun ges meerde kee geweest, d van zelfsta vergaderin, samenkom vaardigden samenkom gezag mee afdeelingen eenheden, kerk. Het licht te st kerken de

De zelfst

De plaas worden al geheel, eer vanuit zul als de onc Met alle rein, verou aan te hal stelling ke mijn stanc niet!

In zijn l zeg Ds J plaatse e ander z het geh band, ee Ik laat laris" dit afgezien v